

УДК 378.147:811.111

Картель Т.М., Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського (м. Одеса)

Картель Тетяна Миколаївна – аспірантка кафедри педагогіки Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського (м. Одеса).

Самостійна робота студентів як умова їх професійного становлення

У статті визначається сутність самостійної роботи студентів як умови їх професійного становлення. Аналізується використання самостійної роботи на заняттях з іноземної мови як стратегія професійного становлення майбутніх спеціалістів.

In the article we determined the essence of independent activity of students as the condition of their professional formation. The usage of independent activity during the foreign language lessons as a strategy of future specialists' professional formation is analysed.

Сучасному суспільству і виробництву потрібні спеціалісти, які володіють здатністю мислити самостійно, творчо. Новітні технології вимагають від молодих фахівців не просто освіченості, активності, пошуку, але також самостійності, впевненості, відповідальності, вміння жити і працювати в нових умовах, бути соціально зорієнтованими. Виходячи з цього, самостійна робота майбутніх спеціалістів набуває великого значення.

Проблема організації самостійної діяльності не нова і актуальна не лише для України. Історії вищої школи відомі імена визначних учених – прибічників самостійної роботи студентів (М.І.Пірогов, Д.І.Менделєєв, М.І.Лобачевський, М.Є.Жуковський), а також сучасних вчених-педагогів та практиків (Н.А.Аверін, А.М.Алексюк, С.І.Архангельський, І.А.Зязюн, М.І.Махмутов, Н.Г.Ничкало, М.Нікітін, І.М.Плагов, Г.Г.Савельєв, В.Л.Шатуновський та ін.)

У дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців самостійна робота розглядається як засіб активізації самостійної діяльності студентів у навчанні (П.І.Підкасистий), як форма індивідуалізації та диференціації навчання (І.Унт), як обов'язкова умова наступності у роботі між школою та ВНЗ (А.Алексюк, О.Мороз), як особливий вид діяльності навчання – самостійної діяльності учіння (В.А.Козаков) тощо. К.К.Платонов та

Г.Г.Голубєв вважають, що самостійність є найважливішою професійною психічною якістю, яка характеризує здатність систематизувати, планувати та регулювати свою діяльність без безпосереднього постійного керівництва та практичної допомоги з боку керівника.

Сутність самостійної пізнавальної діяльності, а також її наукові, теоретичні та методологічні засади викладені в працях А.С.Макаренка, К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського, О.М.Леонтьєва та інших.

Підходи до організації самостійної пізнавальної діяльності студентів визначено у працях Ю.К.Бабанського, В.А.Козакова, І.Я.Лернера, В.О.Онищука, П.І.Підкасистого, М.М.Скаткіна та інших. Проте в вищих навчальних закладах, враховуючи особливості виробництва на сучасному етапі, виникає об'єктивна потреба більше уваги приділяти самостійній роботі студентів як умові їх професійного становлення. На сьогоднішній день питання підвищення ефективності професійної підготовки спеціалістів і максимального використання з цією метою можливостей самостійної роботи (у тому числі, при вивченні іноземної мови), набувають актуальності. Достатньо важливим фактором виступає і те, що майже в усіх вищих навчальних закладах України пріоритетними в

підготовці майбутніх спеціалістів є формування творчої, активної і самостійної особистості; розвиток інтересу до отриманих знань; формування професійно направлених мотивів навчальної діяльності. На жаль, сьогодні у багатьох викладачів відсутня система, яка передбачає використання завдань, направлених на розвиток самостійної роботи в процесі професійного становлення майбутніх спеціалістів.

Отже, враховуючи актуальність проблеми та її недостатню розробленість, метою нашого дослідження є самостійна робота студентів як умова їх професійного становлення.

Професійне становлення – тривалий життєвий процес, один з аспектів загального розвитку особистості, де важливого значення набуває розуміння особистістю самої себе як професійно підготовленого фахівця. Цей процес складається з формування адекватної картини професійного світу, уявлення про самого себе та співвідношення цих двох образів. Також у психологічній літературі все більше з'являється праця, де робиться спроба пов'язати професійну діяльність зі ставленням до світу, позначити зв'язок праці, життя, щастя й долі [2]. Все це дозволяє зробити висновок про нерозривний зв'язок професійного самовизначення із самореалізацією людини в інших важливих сферах життя.

Розгляд психологічного аспекту проблеми професійного самовизначення неможливий без урахування закономірностей розвитку особистості, яку розглядають як сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються зовнішні впливи. Професійне самовизначення розуміють як суттєву сторону загального процесу розвитку особистості. Отже, особистість є суб'єктом свого професійного становлення. Процес суб'єктивного становлення студента як спеціаліста зорієнтований на засвоєння їм засобів професійної діяльності.

Професійна діяльність є основною серед різноманітних видів соціальної діяльності людини. Це пояснюється тим, що саме в цьому виді діяльності людина може задовольняти свої потреби і розкривати свої можливості. В процесі професійного становлення особистості здійснюється розширення і збагачення всієї системи життєвих відносин людини [5]. В нашій статті ми будемо розглядати діяльність інженерів, зокрема підготовку майбутніх спеціалістів в галузі будівництва.

На нашу думку, оптимальними умовами професійного становлення майбутніх інженерів можуть бути наявність стійкого інтересу, потреби займатися інженерною діяльністю, кредитно-модульна система і самостійна робота студентів. Метою даної статті є розкриття суті

самостійної роботи в процесі професійного становлення майбутніх інженерів-будівельників.

Під професійним становленням інженерів-будівельників ми розуміємо тривалий процес розвитку стійкого позитивного відношення особистості до обраної професії та необхідних для успішної професійної діяльності знань, умінь і практичних навичок. Ми вважаємо, що професійне становлення майбутніх спеціалістів – складний, багатоаспектний процес прийняття й творчого переосмислення завдань діяльності в конкретних умовах та визначення своєї ролі в них.

Під самостійною роботою студентів як умови їх професійного становлення ми розуміємо процес організації цілеспрямованої самостійної роботи майбутніх спеціалістів, яка повинна привити їм професійні якості, уміння, навички, інтерес до обраної професії, потребу нею займатися. В нашому дослідженні самостійна робота студентів виступає і як фактор, який сприяє більш швидкому і більш ефективному проходженню цього процесу.

Сьогодні досить часто можна почути таку думку, що майбутнього спеціаліста необхідно привчати до нестандартності мислення. Ці навички, як стверджує Лукошкін А.П., відточуються в процесі самостійної роботи. [6]

У сучасних умовах самостійність стає професійно необхідною якістю особистості будь-якого спеціаліста. Отже, у вищій школі самостійна робота студентів займає вагоме місце. Вона передбачає обов'язкове оволодіння прийомами самостійного набуття знань і їх наступного творчого використання. Результатом навчання має бути відкритий та сприйнятливий до всього нового і прогресивного інтелект. [11]

У навчально-методичній літературі поняття “самостійна робота” кваліфікується вченими по-різному. У закордонних дослідженнях не використовується поняття самостійності, якщо студенту надається можливість навчатися, використовуючи інформацію в режимі вільного доступу, що була заготовлена викладачем, оскільки студенту в цьому випадку надається роль “пасивного користувача”. [1]

Стосовно України, то майже в усіх вищих навчальних закладах пріоритетними в підготовці майбутніх спеціалістів є формування творчої, активної і самостійної особистості; розвиток інтересу до отриманих знань; формування професійно-направлених мотивів навчальної діяльності. Але не зважаючи на це, досить часто доводиться зустрічатися з пасивним ставленням студентів до занять. Пізнавальна активність майбутніх спеціалістів в навчально-виховному процесі не завжди така, якою повинна бути. Вищий навчальний заклад намагається донести до студента необхідну інформацію та

познайомити з практикою. Студенти при цьому повинні розуміти, запам'ятовувати та відтворювати те, чому його навчають. Звичайною практикою є те, що в цих умовах студенти довго залишаються в позиції того, хто навчається: "Я – студент, нехай мене вчать." Вони слухають лекторів, записують учбовий матеріал, не роблячи навіть спроб його самостійної оцінки. Але при точному засвоєнні всього, що передбачено навчальними планами, важливо, щоб студенти вчасно переходили у позицію: "Я – майбутній спеціаліст, я їм стану завдяки своїм зусиллям".

Щоб активізувати процес сприйняття знань при організації навчального процесу вузами розробляються та враховуються форми самостійної роботи студентів. Оскільки процес формування професійної майстерності проходить як під впливом зовнішніх впливів, так і в результаті внутрішньої діяльності, ми вважаємо, що самостійність в роботі невідривно зв'язана з навичками самоорганізації та самодисципліни, вироблення яких в значній мірі забезпечується дотриманням ритмічності в організації навчального процесу (без спадів після сесій або від курсу до курсу). [9] На практиці подібна ритмічність звичайно порушується. На запитання "Як ви звичайно готуетесь до іспитів?" тільки близько 10% студентів перших та других курсів Одеської державної академії будівництва та архітектури відповіли, що вони готуються протягом семестру, а під час сесії тільки переглядають матеріал. Практика показує, що об'єм часу, який витрачається студентами на самостійну роботу, не збільшується, а падає від курсу до курсу. Хоча у вищому навчальному закладі з самого початку навчання студента створюються об'єктивні умови, які сприяють набуванню навичок свідомої організації особистістю своєї самостійної діяльності. Замість урочної системи тут застосовуються нові форми навчання: лекції, семінари, колоквіуми.

Навчальний процес потрібно переорієнтувати на формування в учнів та студентів бажання й уміння самостійно оволодівати знаннями, використовувати літературу та інші джерела інформації. Суттєвою причиною цього є те, що з одного боку, знання стали більш доступними, але з іншого – жоден навчальний заклад неспроможний надати ідеальну освіту на все життя. Тобто набуття нових знань, умінь і навичок стає необхідним і обов'язковим для кожної людини впродовж усього життя. Не менш важливо навчити застосовувати набуті знання у повсякденному житті, виробити уміння критичного ставлення до отриманої інформації. В сучасних умовах, коли об'єм необхідних для

людини знань різко і швидко зростає, вже неможливо робити основний акцент на засвоєння лише певної кількості знань. Важливо привити вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в стрімкому потоці інформації. Одним з найбільш суттєвих моментів в професійному становленні є виховання у майбутнього спеціаліста самостійного прагнення до постійного вдосконалення й оновлення накоплених знань, неперервному професійному розвитку. Все це зумовлюється успішністю самостійної роботи майбутнього фахівця. Оволодівши досвідом самостійної діяльності, майбутній спеціаліст зможе постійно поглиблювати свої знання, виробляти уміння і навички творчої діяльності не тільки у вузі, але і в подальшій професійній діяльності.

Під час самостійної роботи формується самостійність, яка не є рисою волі або характеру, а співвідноситься з самореалізацією особистості, з її активністю щодо внутрішнього спонукання, без зовнішнього примушення, з відносною незалежністю. [8]

Уміння самостійно працювати, думати, осмислювати навчальний матеріал, засвоювати його та вміння застосовувати свої знання стає основною передумовою ефективного формування у студентів професійної самостійності, а також його успішного навчання. Як відзначає Каганов А.Б., спеціаліст, який володіє здатністю і прагненням поповнювати старі і отримувати нові знання, навички і вміння як в області своєї, вузької спеціалізації, так і в масштабі спеціальності або, якщо від нього вимагатиме практика, в області суміжних спеціалізацій і навіть спеціальностей, володіє професійною самостійністю [4]

Важливим фактором в процесі самостійної роботи виступає контроль знань студентів. На відміну від шкільної неперервності він є періодичним, що також сприяє організації студентами своєї самостійної діяльності. Але необхідно враховувати ще й критерії оцінки самостійності в роботі по кожній дисципліні, інакше не завжди вдається відокремити формальне виконання самостійної роботи від дійсно творчого включення в діяльність. Оцінюючи пізнавальну самостійність студентів при вивченні іноземної мови, ми визначаємо рівні самостійної роботи і критерії рівнів самостійної роботи студентів згідно з етапами засвоєння інформації. Ці рівні встановлюються на основі систематичного ускладнення завдань, а також на основі підвищення рівня самостійності студентів при їх підготовці. Ми вважаємо, що необхідно намагатися збільшити вимоги в процесі навчання, постійно ускладнювати завдання, практикувати

персональну відповідальність за їх виконання шляхом індивідуалізації завдань та насичуванням їх дослідницькими елементами.

В нашому досвіді самостійна робота студентів як умова професійного становлення, здійснювалась наступним чином.

Спочатку нами було проведено анкетування серед студентів перших та других курсів Одеської державної академії будівництва та архітектури. Метою анкетування було виявити труднощі, з якими стикаються студенти після того як вступили до вищого навчального закладу. Ми виявили, що майже 80% студентів не можуть правильно організувати самостійну роботу.

Як вже було визначено, головною метою самостійної роботи є формування самостійності, для розвитку якої необхідно створити адекватні умови діяльності.

Умови вибору, розв'язання суперечностей, подолання перешкод є найкращими умовами для проявлення самостійності як якості особистості. Тому на заняттях з іноземної мови ми використовуємо такий вид навчання, як дискусії, що, на нашу думку, є досить ефективним способом включення студентів у самостійну діяльність і процес прийняття рішень. Дуже корисним для майбутніх спеціалістів ми вважаємо виконання студентами по черзі обов'язків керівника практичного заняття.

Також для самостійної роботи студентів можуть бути запропоновані такі ігри і завдання, що потребують різного рівня інтелектуальної активності. В таких іграх має бути присутнім репродуктивний рівень, де студентам пропонується просто обіграти запропоновану ситуацію. Для того, щоб оволодіти евристичним рівнем гри, студентам необхідно на підставі наявної проблеми запропонувати свої додаткові ідеї або шляхи вирішення завдання. Пошуковий рівень гри є вершиною самостійної роботи студентів.

Оскільки в системі дисциплін, які формують професійну зрілість студентів, важливе місце належить іноземній мові, то використання рольових і ділових ігор можливо і тут. Спираючись на те, що програма вищого навчального закладу з іноземної мови передбачає вміння вести бесіду по темі спеціальності, то гру можна вважати ефективним методом у формуванні самостійного професійного мислення, який сприятиме процесу професійного становлення майбутніх спеціалістів.

Як приклад можна навести рольову гру на занятті з англійської мови зі студентами Одеської державної академії будівництва та архітектури (майбутніми спеціалістами у галузі будівництва). Сюжет гри простий: після

проведення міжнародної конференції студенти ставлять доповідачам багато запитань, а потім передають інформацію про конференцію до студентської газети. Склад учасників гри наступний: 8 доповідачів (3 доповідача – кваліфіковані спеціалісти галузі будівництва з різних країн і 5 доповідачів – студенти), 6 журналістів і один завідуючий відділом закордонних новин газети. Кожен учасник гри має рольову картку, в якій описується сюжет гри, характер конкретних обставин, надається роль і ставиться проблема. Перед грою необхідно нагадати студентам правило узгодження часів і прочитати статтю, яка висвітлює хід даної конференції.

Підготовка до рольових і ділових ігор надає студентам можливість самостійно приймати рішення при виборі рівня складності завдання, методів оволодіння матеріалом, а також припускає необхідність висловлювати та захищати власну точку зору, виявляти самостійність у діях і поведінці під час гри. [8] Все вищезгадане сприяє розвитку творчого потенціалу майбутнього спеціаліста, його професійному становленню та професійній самостійності.

Професійна самостійність визначається тим, наскільки часто студенту потрібна допомога під час виконання учбових завдань. У процесі проведення дослідження ми виявили, що на таку допомогу потребує значна кількість студентів, особливо молодших курсів. Розглянемо розвиток самостійності на прикладі навчання читанню на заняттях з англійської мови. Навчання читанню з метою отримання необхідної інформації є одним з завдань викладання іноземної мови у технічному вузі. Важливу роль в процесі навчання читанню грає цілеспрямований розвиток пізнавальної активності студентів при вивченні іноземної мови. В процесі спостереження за студентами різних факультетів ОДАБА ми виявили, що студенти не проявляють високої активності, якщо виконують учбові завдання без безпосередньої допомоги викладача. Саме тому, на наш погляд, процес вивчення іноземної мови у немовному навчальному закладі повинен проходити як послідовна робота над тренувальними вправами. На заняттях з англійської мови студентам перших-других курсів пропонуються тексти фахового спрямування. Наприклад, студенти Інженерно-будівельного Інституту Одеської державної академії будівництва та архітектури опрацьовують такі тексти як: "Concrete" ("Бетон"), "Reinforced Concrete" ("Залізобетон"), "Concrete Structures" ("Бетонні споруди"), "Foundations" ("Фундаменти"), "Residential and Industrial Buildings" ("Житлові та промислові

будівлі”), “Types of Buildings” (“Типи будівель”) та інші. Студентам Інституту Інженерно-екологічних Систем пропонуються наступні тексти: “Air-Conditioning and Ventilation” (“Кондиціонування повітря та вентиляція”), “Heating” (“Опалення”), “Steam Heating Systems” (“Системи парового опалення”), “Water and Water Supply” (“Вода та водозабезпечення”), “Water Pollution” (“Забруднення води”), “Sewerage” (“Водовідведення”) і т.ін.

До текстів фахового спрямування надаються завдання такого типу: складіть кілька речень із даними словами і фразами; знайдіть англійські еквіваленти у тексті і поясніть їх; висловіть головну думку тексту кількома реченнями; знайдіть, де в тексті говориться, що...; скажіть коротко, що в тексті говориться про...

Такі види завдань вимагають активної розумової діяльності студентів, пробуджують потребу самостійно мислити. При виконанні таких вправ важливо встановити різні рівні самостійної роботи студентів. Для того, щоб навчання стало цілеспрямованим, необхідно визначити рівні навченості і рівні самої роботи студентів на різних етапах навчання. Виділення рівнів навченості (ми розглянемо їх на прикладі читання на англійській мові) надає можливість проводити не тільки якісну, але й кількісну характеристику отриманих результатів та оцінювати успішність самої навчальної діяльності.

Ми хочемо звернути увагу на те, що матеріал для самостійного опрацювання має тісний зв'язок з профільюючими дисциплінами. Цей фактор сприяє глибшому усвідомленню студентами специфіки своєї майбутньої діяльності та допомагає процесу їх професійного становлення.

Головне, що викликає труднощі при організації самостійної роботи – це відсутність постійного контролю підготовки до занять.

Самостійна робота студентів під керівництвом викладача дає змогу установити такий об'єм завдання додому, який є посиленням для студентів, виявити індивідуальні можливості кожного студента, систематично і цілеспрямовано контролювати знання. Здійснення контролю за самостійною діяльністю студентів спонукає їх навчатися регулярно, допомагає виявляти добросовісних і невідповідальних студентів.

Нами було виявлено, що контроль знань

Література

1. Ваховська О. Технологія самостійного вивчення іноземних мов з використанням комп'ютера // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 5.
2. Вірна Ж. Професіоналізація: теоретико-методологічні витоки психологічного

студентів молодших курсів є важливим засобом професійного становлення молоді, оволодіння нею методами навчання у вищому навчальному закладі, вміннями та навичками самостійної роботи. Викладачі приділяють контролю засвоєння особливу увагу Також, на нашу думку, система контролю повинна бути направлена на перевірку володіння кожним рівнем навченості. Наприклад, під час перевірки рівня навченості ознайомлювальному читанню відповідає “інфор-маційний зміст тексту”, поглибленому читанню – “логіко-мовний аналіз смислу тексту”, читанню для перекладу, реферування відповідає “смісловий зміст тексту”. Пропонується п'ять завдань: 1 – для виділення основної ідеї тексту, 2 – для відокремлення основних смислових частин тексту, 3 – для встановлення логічної послідовності викладання змісту тексту, 4 – для узагальнення змісту тексту, 5 – для визначення об'єму отриманої смислової інформації.

Перелічені завдання дозволяють перевірити вміння зрозуміти загальну ідею тексту; виділити основні смислові елементи тексту; згрупувати, систематизувати зрозумілу інформацію; оцінити значимість того, що прочитано; виділити інформацію по даному питанню.

Виконання всіх вищезгаданих завдань і вправ передбачає розвиток вмінь розуміння змісту тексту і привчає студентів працювати самостійно.

Окрім поточного опитування, доволі часто під час проходження певної теми чи тексту студентам пропонуються тести з індивідуальним завданням. Індивідуалізація завдань дозволяє приділяти більш значну увагу на формування у студентів професійної самостійності, ніж в умовах звичайного навчання.

На наш погляд, поєднання регулярної що урочної та періодичної перевірки знань створює настрой на систематичну підготовку, служить стимулом для подолання труднощів, підвищує інтерес до предмету, відповідно і до процесу навчання загалом, і до обраної професії, що сприяє професійному становленню студентів.

Отже, ми можемо зробити такі висновки:

- успішність процесу професійного становлення майбутніх спеціалістів визначається: ступенем розвитку професійного мислення, направлено на процес рішення конкретних задач; подолання виникаючих труднощів; систематичним осмисленням

забезпечення // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 3.

3. Жидецький Ю. Сучасні вимоги до професійної підготовки фахівців видавничо-поліграфічної галузі // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 5.

4. Каганов А.Б. Рождение специалиста: профессиональное становление студента. – Мн.: Изд-во БГУ, 1983. – 111 с.
5. Капустина А.Н. Профессия и личность (Социально-психологические характеристики профессиональных качеств личности). – Л.: Знание, 1987. – 16 с.
6. Лукошкин А.П. Призвание – инженер / Сост. И.Г. Говорушкин. – Л., 1986. – 78 с.
7. Онучак Л. Професійна спрямованість позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 6.
8. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. – Одеса: ПДПУ імені К.Д. Ушинського, 2002. – 344 с.
9. Профессиональное самоопределение и становление личности при формировании специалиста с высшим образованием / Под ред. Т.В. Кудрявцева. – М., 1977. – 51 с.
10. Скомпская В.И. Формирование самостоятельного мышления студентов в процессе изучения иностранного языка // Формирование основ профессионального мастерства в высшей школе: Материалы всероссийской конференции / Под ред. Н.В. Кузьминой. – Изд-во Ленинградского университета, 1973. – С. 38-39.
11. Цюприк А. Результати самостійної роботи студентів під час вивчення суспільних дисциплін // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 1.
12. Черчата Л. Самостійна діяльність як стратегія розвитку майбутнього фахівця у контексті світових традицій і вітчизняного досвіду // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 5.